

i Służby Bezpieczeństwa w Gdańsku Willicha obóz w Jabłonowie miał być od połowy marca 1943 roku przeznaczony wyłącznie dla osób prawomocnie (*rechtskräftig*) wpisanych do III względnie IV grupy niemieckiej listy narodowej, to znaczy takich przeciwko przyjęciu których nie przedłożono zażalenia (*Beschwerde*) względnie sprzeciwu (*Einspruch*)⁵⁸. Krok ten spowodował z pewnością obniżenie frekwencji w obozie. Po drugie, po klęsce stalinogradzkiej potrzeby wojenne Rzeszy gwałtownie wzrosły, stąd też likwidacja obozu podyktowana była niejako względami oszczędnościowymi. W tym samym również czasie zostały zlikwidowane dwa obozy dla Polaków w Smukale (w lutym) oraz w Toruniu (w czerwcu).

WŁODZIMIERZ JASTRZEBSKI

LICZBA BYŁYCH JEŃCÓW WOJENNYCH W NRF

W ramach spisu ludnościowego przeprowadzonego w dn. 6 VI 1961 r. w NRF dokonano również spisu wszystkich byłych, w 1961 r. żyjących, jeńców wojennych, internowanych osób cywilnych oraz pozostałych odosobnionych w wyniku II wojny światowej osób cywilnych. Dane te są bardzo interesujące ze względu na określenie miejsca niewoli, terminu powrotu jeńców oraz obecnego ich rozmieszczenia na terenie NRF.

W czasie tego spisu ludności zarejestrowano w NRF oraz w Berlinie zachodnim 5,3 mln byłych jeńców wojennych i internowanych osób cywilnych. W tej liczbie główną pozycję stanowią jeńcy wojenni, których zarejestrowano ok. 5 mln., tj. 93,7%. Liczba ta oczywiście nie jest pełna i nie daje pełnego obrazu wszystkich wziętych do niewoli. Wielu byłych jeńców nie dożyło do 1961 r., poza tym — jak wskazują dane zachodniemieckie — nie obejmuje ona również żołnierzy i osób cywilnych, których los po zakończeniu II wojny nie został dotąd ustalony. Osoby zaginione szacuje się na ok. 1,4 mln (w tym 1,2 mln zaginionych żołnierzy *Wehrmachtu*).

Jakkolwiek nie dysponujemy pełną liczbą jeńców wziętych do niewoli w okresie II wojny, to przy założeniu, że współczynnik zgonów w każdej z wyodrębnionych w przytoczonym materiale liczbowym grup jeńców jest liczbą stałą, można wyciągnąć wnioski (w oparciu o liczby względne) co do rozmiarów i terminów napływu ogółu jeńców do NRF w okresie powojennym.

Spośród 5,3 mln osób cztery mocarstwa (USA, ZSRR, Wielka Brytania i Francja) wzięły do niewoli w toku działań wojennych i bezpośrednio po

⁵⁸ AGK, Akta śledztwa w sprawie Hildebrandta i Henzega t. III, s. 601, sygn. 247z; pismo Referatu Specjalnego w Gdyni do oddziału w obozie w Potulicach z 17 III 1943 r.

TABELA I

*Byli jeńcy wojenni oraz osoby cywilne internowane
(wg stanu z dn. 6 VI 1961)*

Kraj niewoli	Razem		Jeńcy wojenni		Cywilne osoby internowane		Pozostałe osoby zatrzymane w czasie i po wojnie	
	w tys.	%	w tys.	%	w tys.	%	w tys.	%
USA	1 857	35,0	1 830	36,9	24	9,6	2	2,1
ZSRR	1 178	22,2	1 090	22,0	41	16,0	47	59,4
Wielka Brytania	1 151	21,7	1 131	22,8	20	7,8	1	0,8
Francja	530	10,0	520	10,5	9	3,3	1	1,2
Jugosławia	83	1,6	55	1,1	26	10,3	2	2,4
Czechosłowacja	75	1,4	31	0,6	36	14,2	7	9,5
Polska	59	1,1	29	0,6	21	8,1	9	11,6
Pozostałe kraje	157	3,0	91	1,8	62	24,3	4	5,0
Nieznane	212	4,0	189	3,8	16	6,4	6	8,0
Razem	5 301	100,0	4 967	100,0	255	100,0	79	100,0

nich 88,9% wszystkich jeńców, podczas gdy inni sojusznicy tylko 11,1%. Około 4,1% jeńców, którzy dożyli r. 1961, znajdowało się w niewoli w Jugosławii, Czechosłowacji i Polsce, pozostałe 7,0% znalazło się w niewoli w Belgii, Holandii, Rumunii, Grecji, Egipcie i innych krajach.

Główna fala jeńców powróciła do Niemiec zachodnich w l. 1945 i 1946. Powróciło wówczas z niewoli 63,6% jeńców, z tego 42,9% w 1945 r. i dalsze 20,7% w r. 1946.

TABELA II

Rok powrotu do niemieckiej Republiki Federalnej byłych jeńców wojennych i cywilnych osób internowanych

Rok powrotu	Liczba	
	w tys.	%
1945	2 275	42,9
1946	1 099	20,7
1947	703	13,3
1948	741	14,0
1949	330	6,2
1950	63	1,2
1951	12	0,2
1952	4	0,1
1953	10	0,2
1954 i później	34	0,6
bez określonej daty	32	0,6
Razem	5 301	100,0

W l. 1947 i 1948 powróciło do NRF oraz Berlina zach. dalszych ok. 27,3% jeńców wojennych. Łącznie więc do końca r. 1948 powróciło z niewoli 90,9% wszystkich jeńców wojennych. W r. 1949 powróciło 6,2% jeńców z niewoli. W roku tym praktycznie też zakończył się masowy powrót jeńców wojennych do NRF.

Najszybciej z niewoli zwolniły jeńców Stany Zjednoczone. W pierwszych dwóch latach po wojnie USA zwolniły 86% jeńców, Wielka Brytania zaś do końca 1946 r. zwolniła 73%. Do końca 1948 r. obydwie te kraje zwolniły 99% ujętych przez siebie w czasie wojny jeńców. Pozostałe dwa mocarstwa ZSRR i Francja po 1948 r. zatrzymały w niewoli wyższy odsetek jeńców

TABELA III
Powrót jeńców wojennych z poszczególnych krajów

Kraj	Ogółem		Rok powrotu		
			1945/46	1947/48	1949 i później
	w tys.		%		
USA	1 857	100	85,8	13,0	1,2
ZSRR	1 178	100	38,6	33,0	28,4
Wielka Brytania	1 151	100	73,4	25,6	1,0
Francja	530	100	34,3	60,6	5,1
Pozostałe kraje	585	100	51,1	33,6	15,3

TABELA IV
Ludność ogółem i b. jeńcy wojenni w poszczególnych krajach NRF i Berlinie zach. według spisu z dn. 6 VI 1961

Kraj	Ludność ogółem w tys.	Byli jeńcy wojenni		
		w tys.	%	% *
Szlezwik-Holsztyn	2 317	200	3,8	8,6
Hamburg	1 832	172	3,3	9,4
Dolna Saksonia	6 641	636	12,0	9,6
Brema	706	65	1,2	9,3
Północna Nadrenia Westfalia	15 902	1 452	27,4	9,1
Hesja	4 814	494	9,3	10,3
Nadrenia-Palatynat	3 417	342	6,5	10,0
Badenia-Wirtembergia	7 759	763	14,4	9,8
Bawaria	9 515	862	16,3	9,1
Saara	1 073	100	1,9	9,4
Berlin zach.	2 197	214	4,0	9,7
Razem	56 175	5 301	100 0	9,4

* Liczba jeńców w stosunku do ogółu ludności w danym kraju.

(ZSRR — 28,4% i Francja — 5,1%). W ZSRR zatrzymano po 1949 r. przeszło 300 tys. jeńców, z których znaczna część została zwolniona po podpisaniu porozumienia pomiędzy ZSRR i NRF w dn. 8 IV 1958 r.

W r. 1961 prawie co 10 obywatel NRF i Berlina zach. przeszedł przez obóz jeniecki lub był internowany. Największe skupisko byłych jeńców wojennych znajduje się w Północnej Nadrenii — Westfalii, gdzie w ramach spisu obliczono ich na 1,4 mln. W stosunku do ogółu ludności największe skupienie jeńców ma miejsce w Hesji (10,3%) oraz w Nadrenii — Palatynacie (10,0%), najmniejszy odsetek znajdował się w Szlezwiku-Holsztynie (8,6%).

JERZY BARTOSIK